

VÝCHOVA K VOLBĚ POVOLÁNÍ

DOSTÁL Jiří, ČR

Resumé

Volba povolání je zásadní rozhodnutí v životě každého člověka a je nutné mu věnovat systematickou pozornost. Příspěvek řeší podstatné aspekty související s volbou povolání, která by měla vycházet především ze schopností a zájmů jedince.

Klíčová slova: Volba povolání, kariérní poradenství, profesní orientace.

TRAINING FOR A CHOICE OF CAREER

Abstract

The choice of career is a fundamental decision in life of every human being and it is necessary to pay a systematic attention to it. The contribution deals with substantial aspects connected with the choice of career, which must always proceed primarily from abilities and interests of an individual.

Key words: Choice of career, career consulting, professional orientation.

1 Úvod

Rozhodování žáků o volbě povolání na konci studia základní školy představuje významnou etapu v celoživotním procesu jejich profesní orientace. Jak uvádí L. Hřebíček¹, tato volba znamená pro dospívající základní zaměření jejich celého dalšího profesního vývoje a patří mezi nejzávažnější kroky v lidském životě. Volba povolání byla chápána jako závažný problém již dříve, např. J. Lacnová² zdůrazňuje skutečnost, že „zvoliti správně povolání znamená státí na svém místě. Kdo stojí správně na svém místě, pracuje dobře a má úspěch. Úspěch v povolání jest základem blahobytu, spokojenosti, štěstí a radosti ze života“.

Není v silách mladistvých plně obsáhnout a pochopit všechny podstatné objektivní determinanty volby povolání a navíc ji dle P. Hladě³ subjektivně vnímají jako obtížný úkol. Na tyto skutečnosti reagovalo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy vydáním metodického pokynu k zařazení vzdělávací oblasti *Výchova k volbě povolání* do vzdělávacích programů základního vzdělávání⁴.

2 Technická výchova a výchova k volbě povolání

Tomu, aby žáci mohli poznat své vlohy, schopnosti a zájmy ve vazbě na technická povolání, napomáhá v rámci základního vzdělávání technická výchova, která představuje pro žáky v řadě případů první možnost, jak se seznámit s obsahem a

¹ Hřebíček, L. Profesně pracovní způsobilost člověka a její edukativní utváření. In Střelec, S. aj. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998.

² Lacnová, J. *Volba povolání*. Praha, 1931.

³ Friedmann, Z. – Hladě, P. *Svět práce a volba povolání*. Brno: MU, 2007. Dostupné na <http://www.muni.cz>.

⁴ *Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání do vzdělávacích programů pro základní vzdělávání*, čj. 19485/2001-22. Dostupné na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/>.

podstatou řady technických profesí. Vhodně volenými metodami a výukovými formami, s využitím znalostí získaných v jiných oblastech vzdělávání i zkušeností nabytých v běžném životě, umožňuje žákům získat nezbytný soubor vědomostí, pracovních dovedností a návyků potřebných v běžném životě a žádoucím směrem formuje jejich osobnost rozvíjením některých vlastností, motorických i tvořivých schopností a dovedností.

Jak z výzkumů vyplývá, počet nově přijímaných studentů na technické obory je v porovnání s ostatními, zejm. ekonomikou a administrativou, podstatně nižší. Navíc, sledujeme-li trend za posledních 6 let, setkáme se se sestupnou tendencí, kdy počet nově přijímaných studentů technických oborů rok od roku klesá⁵. Naproti tomu poptávka po kvalifikovaných technících různého zaměření na trhu práce vzrůstá.

Volba povolání je složitý proces, při kterém se uplatňují zejména následující faktory: vzor v rodině, přání rodičů, zájem o obor, pozdější uplatnění či finanční ohodnocení. Výzkumem absolventů technických oborů bylo zjištěno, že v 82 % byl důvodem jejich volby technické profese zájem o obor⁶. Faktory „chtěli to rodiče“, „vzor v rodině“ či jiné sociální vlivy se u volby technických povolání projevují minimálně. Zarážející ovšem je, že plných 32 % absolventů by podruhé volilo pro studium jiný obor a to proto, že ve většině případů je obor přestal zajímat. Z toho vyplývá, že zájem byl pouze povrchní. Poté dochází k situaci, že absolventů škol technického zaměření, kteří by zůstali v oboru, je všeobecně nedostatek, přičemž zájem ze strany zaměstnavatelů o ně neustále narůstá.

Analyzujeme-li výzkumné výsledky prezentované v publikaci⁷, lze zjistit, že cca 47 % absolventů technických oborů odchází po dokončení vzdělání do jiných zaměstnání, než na která byli soustavně připravováni. Z toho lze vyvozovat, že se na studium technických oborů přihlásili, aniž by měli dostatečnou představu o daném povolání a jeho výkonu. Takovou volbu lze označit za neodpovědnou a mající dopad na celý život jedince. Uvedené potvrzuje, že je nezbytné žákům základních škol poskytnout dostatek prostoru pro vytvoření si co nejrealističtější představy o konkrétním technickém povolání a zjištění, zda mají dostatečné předpoklady pro jeho výkon.

Nabízí se řada možností, jak žáci mohou poznat své zájmy, schopnosti a předpoklady pro správnou volbu technické profese. Jedná se např. o využití služeb výchovného poradce, speciálních publikací, psychologických testů anebo prostřednictvím úřadů práce. S postupem času taktéž vznikla řada internetových informačních systémů pro kariérní poradenství zaměřených na žáky základních škol, např.^{8, 9, 10}. Problém se ovšem jeví v tom, jak si mohou žáci devátých tříd adekvátně zvolit či nezvolit technické povolání (resp. technický učební či studijní obor) na základě svých vloh, schopností a zájmů v případě, že neměli možnost tuto oblast povolání poznat při praktických činnostech s technikou anebo činnostech s ní souvisejících v rámci školního či mimoškolního vzdělávání. Lze se totiž setkat se situací, že některé

⁵ *Vývoj vzdělanostní a odborné struktury žáků a studentů ve středním a vyšším odborném vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se stavem v Evropské unii*. Praha: NUOV, 2007.

⁶ *Přechod absolventů středních škol a jejich uplatnění*. Praha: NUOV, 2004.

⁷ *Shoda dosaženého vzdělání a vykonávaného zaměstnání*. Praha: NUOV, 2006.

⁸ *Informace o školách a oborech*. Dostupné na <http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/skoly>.

⁹ *Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Dostupné na <http://www.infoabsolvent.cz/>.

¹⁰ *Portál Střední školy*. Dostupné na <http://www.stredniskoly.cz>.

školy (zejména ve větších městech) postupně utlumují výuku zaměřenou na práci s materiály a tím i využívání techniky při jejich zpracování, taktéž mimo školní výuku se dětem mnohdy nenaskýtá dostatečně podnětné prostředí pro činnosti s technikou.

Jen málokteré z dospívajících dětí má dnes možnost doma pracovat s technikou a objevovat tak v sobě technické vlohy a rozvíjet schopnosti a zájmy. Pokud se takový žák rozhodne pro technické povolání, činí tak zpravidla na základě povrchního přesvědčení o zájmu o technický obor. Jak výzkumy dokládají, zájem se poté velmi rychle ztrácí. Naopak u řady žáků nemusí být technické nadání nikdy objeveno, což lze považovat za velmi negativní. Proto je nutné realizovat takové obecně technické školní i mimoškolní vzdělávání, aby žáci měli dostatek prostoru odhalit své skutečné zájmy k jednotlivým technickým oborům a tyto dále rozvíjet a prohlubovat.

Zájem o určitou oblast nebo činnost obvykle vyplývá z vnitřní „nastavenosti“ žáka, avšak neméně důležitá je podpora okolím – především na počátku vytváření zájmu. Aby žáci měli zájem o technické profese a volili si je za svá budoucí povolání, musí mít kladný vztah k technice, k činnostem s technikou a chtít „technicky myslet“. Při činnostech žáků s technikou je rozvíjeno technické myšlení¹¹ především v rovině praktické, vizuální, intuitivní a koncepční. Pro prohlubování technických zájmů a technického myšlení však nejsou vhodné veškeré aktivity. V této souvislosti lze hovořit o tzv. „nástrojích“, které stimulují zájem žáka „technicky myslet“ a tím prohlubují jeho zájem o technické profese, což je s ohledem na současnou situaci na trhu práce velmi žádoucí. Lze především uvažovat: experimenty, vizualizace, konstruování technických objektů, počítačové aplikace a animace, modely, elektronické učebnice nebo práci se specifickými didaktickými texty. Dalším „nástrojem“ může být realizace žákovských projektů, které vhodně přibližují učivo žákům a jejich reálnému světu, jejich běžnému životu anebo upozadí některých tradičních a dříve „nezpochybnitelných“ témat ve prospěch témat atraktivnějších a žákům bližších.

3 Závěr

Je zřejmé, že v oblasti profesní orientace jsou vedle mimoškolních zájmů ambice a plány dospívajícího směřovány samotnou školní výukou, případně jejich propojením. Ve škole obvykle preferuje určité předměty, které ho zajímají, jsou pro ně přiměřeně náročné anebo v kterých je úspěšné. Právě v těchto předmětech obvykle dosahuje lepších výsledků než v předmětech ostatních a představují pro žáka reálné východisko při volbě budoucího povolání.

Zájmy a transparentní školní výsledky slouží žákovi k poznání jeho dispozic a schopností (nejen jemu, ale i jeho okolí). Podle toho, jak jsou jeho výkony hodnoceny okolím, vytvoří si představu o svých schopnostech. Na základě těchto uvažovaných schopností následně posuzuje, zda je určité povolání pro ně vhodné či nikoliv.

Lze se setkat se situací, že dospívající neznají své skutečné schopnosti. Do značné míry to může být způsobeno tím, že okolí hodnotí výkony dítěte nekonzistentně a bez sdělených kritérií. Například školní klasifikace nemůže být pro dítě zdrojem informací o jeho schopnostech, pokud není vždy předem zřejmé, co a jak vyučující na jeho výkonech hodnotí.

¹¹ Blomdahl, E. – Rogala, W. In search of a didactic model for teaching technology in the compulsory school. In *Technology as a challenge for school curricula*. Stockholm: Institut of Education Press, 2003. s. 30 – 56.

Otázka profesní orientace je velmi závažným problémem nejen u nás ale i v zahraničí, viz práce^{12, 13}.

4 Literatura

- BARTOŠOVÁ, M. *Návaznost pracovního uplatnění na možnosti vzdělávání zrakově postižených v ČR*. Olomouc, 2005.
- BLOMDAHL, E. – ROGALA, W. In search of a didactic model for teaching technology in the compulsory school. In *Technology as a challenge for school curricula*. Stockholm: Institut of Education Press, 2003. s. 30 – 56. ISSN 1403-4972. ISBN 91-7656-543-2.
- DOLEŽALOVÁ, G. – VOJTĚCH, J. *Shoda dosaženého vzdělání a vykonávaného zaměstnání*. Praha: NUOV, 2006. <http://www.infoabsolvent.cz/>.
- FRIEDMANN, Z. – HLAĎO, P. *Svět práce a volba povolání*. Brno: MU, 2007. 109 s. Dostupné na <http://www.muni.cz>.
- HŘEBÍČEK, L. Profesně pracovní způsobilost člověka a její edukativní utváření. In Střelec, S. aj. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998.
- Informace o školách a oborech*. Dostupné na <http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/skoly>.
- LANCOVÁ, J. *Volba povolání*. Praha, 1931. 18 s.
- Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání do vzdělávacích programů pro základní vzdělávání*, čj. 19485/2001-22. Dostupné na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/>.
- SOKOLOVSKÁ M. – ŠÍMOVÁ, Z. *Co kdo dělá? : Charakteristika pracovních pozic*. Praha, 2004.
- STRÁDAL, J. – ÚLOVCOVÁ, H. *Úvod do světa práce*. Praha, 1999.
- TRUHLÍKOVÁ, J. - ÚLOVCOVÁ, H. – VOJTĚCH, J. *Přechod absolventů středních škol a jejich uplatnění*. Praha: NUOV, 2004. <http://www.infoabsolvent.cz/>.
- VOJTĚCH, J. – CHAMOUTOVÁ, D. *Vývoj vzdělanostní a odborné struktury žáků a studentů ve středním a vyšším odborném vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se stavem v Evropské unii*. Praha: NUOV, 2007. <http://www.infoabsolvent.cz/>.
- WALAT, W. Elementy orientacji zawodowej w podręcznikach do uczenia się techniki-informatiki. *Modernizace výuky v technicky orientovaných oborech a předmětech*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 215-218. ISBN 80-7198-531-7.
- WALAT, W. Elementy orientacji zawodowej w edukacji ogólnotechnicznej. In *XIX. Didmattech 2006*. Komárno: UJS, 2007. s. 388 – 391. ISBN 978-80-89234-23-3.

Lektoroval: PhDr. Milan Klement, Ph.D.

Kontaktní adresa:

Jiří Dostál, PaedDr. PhDr. Ph.D.

Katedra technické a informační výchovy

Pedagogická fakulta UP, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, Česká republika

telefon: +420 739249125, e-mail: dostalj@pdfnw.upol.cz

¹² WALAT, W. Elementy orientacji zawodowej w podręcznikach do uczenia się techniki-informatiki. *Modernizace výuky v technicky orientovaných oborech a předmětech*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

¹³ WALAT, W. Elementy orientacji zawodowej w edukacji ogólnotechnicznej. In *XIX. Didmattech 2006*. Komárno: UJS, 2007.